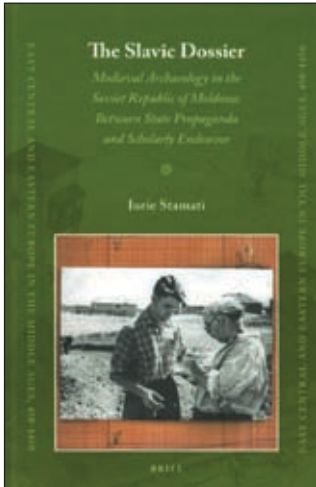

BOOK REVIEWS / RECENZII

IURIE STAMATI, *The Slavic Dossier. Medieval Archaeology in the Soviet Republic of Moldova: Between State Propaganda and Scholarly Endeavor*, BRILL: Leiden/Boston, 2019, 310 pages, ISBN 978-90-04-34258-3

Volumul *The Slavic Dossier. Medieval Archaeology in the Soviet Republic of Moldova: Between State Propaganda and Scholarly Endeavor*, semnat de Iurie Stamati¹, apare la Editura BRILL, cu numărul 53 în cadrul seriei „East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450”, coordonată de Florin Curta și Dušan Zupka. La baza acestei monografii a stat lucrarea de doctorat a autorului, *L'archéologie soviétique moldave entre propagande étatique et savoir scientifique, le «dossier» des Slaves*, scrisă sub îndrumarea prof. dr. Laurier Turgeon de la Département des sciences historiques, Université Laval, Canada. Teza de doctor a fost susținută în anul 2015, fiind apreciată cu calificativul „Mention d'exception, avec félicitations du jury à l'unanimité”. Traducerea din limba franceză în limba engleză îi aparține Ruxandei Iuliana Petrinca. Autorul dedică această carte părinților săi, Maria și Nicolae Stamati, dar nu uită să mulțumească soției Daniela, fratelui Ghenadie și mai multor colegi care l-au ajutat pe parcursul cercetării, cum ar fi profesorii Florin Curta, Laurier Turgeon, Allison Bain, Gheorghe Postică etc.

Deși există deja câteva recenzii ale acestei monografii², voi încerca în cele ce urmează să-i fac o scurtă analiză. Volumul conține trei capitole, însoțite de o

¹ Dr. Iurie Stamati este astăzi profesor asociat la *Université Laurentienne / Laurentian University*, Greater Sudbury, Canada.

² Roman Rabinovich în *Stratum plus*, 5, 2019, 401-408, Ludmila Bacumenco-Pîrnău în *Arheologia Moldovei*, XLII, 2019, 339-341; Andrei Cusco în *Slavic Review*, 79 (1), Spring 2020, 211-213.

introducere, concluzii, bibliografie, indice, mulțumiri, listele ilustrațiilor (12), a hărților (3) și a abrevierilor, reguli de adnotare și transliterare. Chiar de la începutul Introducerii (p.1-20), autorul menționează faptul că va analiza două concepte opuse privind locul slavilor în istoria spațiului pruto-nistean și rolul lor în etnogeneza moldovenilor. Primul discurs a fost promovat de arheologul sovietic Gh. Fedorov (1917-1992), iar al doilea – de arheologul moldovean Ion. Hâncu (1931-2003). Totuși, înainte de a trece la dezbateră și examinarea acestor discursuri istoriografice, autorul cărții consideră necesar să facă o succintă trecere în revistă a istoriei Republicii Moldova: de la principatul Moldovei la România Mare, de la Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească la Republica Moldova. Totodată, autorul atrage atenția cititorului asupra configurației etnice în evoluție și asupra controverselor legate de identitatea moldovenească, aspecte care sunt foarte importante pentru înțelegerea realităților locale, mai ales de către publicul din afara republicii. În partea a doua a introducerii autorul discută aspectele teoretice, sursele și metodologia pe care și-a bazat cercetarea. În final, autorul prezintă succint structura lucrării. Remarc, în acest sens, calitatea conceptuală excelentă a hărților care însoțesc introducerea și care facilitează o mai bună înțelegere a tabloului evoluției istorice a regiunilor discutate.

În Capitolul 1, *The Birth of A Paradigm: Moldovan Archaeology and the Slavic Problem / Nașterea paradigmei: arheologia moldovenească și problema slavă* (p.21-59), autorul analizează foarte succint primele cercetări arheologice efectuate în Basarabia țaristă (sec. XIX – începutul sec. XX) și interbelică (1918-1940), atât din punct de vedere instituțional, cât și sub aspectul protagoniștilor care au realizat aceste sondaje arheologice. Totodată, sunt abordate aspecte ale etapei inițiale a dezvoltării arheologiei sovietice în RASS Moldovenească și în RSS Moldovenească și, respectiv, problematica arheologiei slave în perioada RSSM. Autorul recunoaște că informațiile privind începuturile arheologiei în RASSM sunt foarte puține și deseori contradictorii. Dar atestăm aceeași situație și în privința intervențiilor arheologice din Basarabia în perioada interbelică. De aceea, este dificil de reconstituit etapa de început a „arheologiei moldovenești”. Instituționalizarea arheologiei se produce după cel de-al Doilea Război Mondial, când în RSS Moldovenească ajung primii arheologi de la Moscova și de la Kiev. Tot în acea epocă sunt create primele instituții cu profil arheologic și sunt inițiate cercetările arheologice sistematice. De aceea, Iurie Stamati atribuie, pe bună dreptate, „nașterea arheologiei moldovenești” anume acestei perioade (p.30-31). Arheologia sovietică a fost în mare parte etnocentrică, axându-se pe interpretarea etnică a descoperirilor arheologice. Astfel, arheologii sovietici au atribuit, mai întâi, așezările medievale timpurii atestate în spațiul pruto-nistean în totalitate slavilor, ca mai apoi să sublinieze rolul

acestora în formarea poporului moldovenesc. Deși o bună parte a arheologilor din RSS Moldovenească făceau referință la ideologia comunistă, Iurie Stamatî consideră că „Arheologia sovietică moldovenească nu a fost niciodată o știință marxistă” (p. 46). În acest context, consider că ar fi fost oportună o mai profundă analiză critică a modului în care arheologia reprezenta o parte componentă a propagandei și ideologiei sovietice. O asemenea analiză ar fi putut porni de la deciziile CC al PCUS și ale Academiei de Științe a URSS. Totodată, ar fi fost binevenită și o analiză comparativă a cazului RSSM în raport cu alte cazuri de promovare a politicii naționale sovietice și a poziției regimului sovietic față de naționalismul local.

Capitolul 2, *Georgii Fedorov and the Building of Slavic Archaeology in the MSSR / Gheorghii Fedorov și construirea arheologiei slave în RSSM* (p. 60-147), este dedicat arheologului sovietic Gh. Fedorov, una dintre principalele personalități din domeniul arheologiei slave din URSS. Pentru a contextualiza mai bine conceptul promovat de către Gh. Fedorov, autorul cărții analizează mai întâi profilul său academic și formarea lui ca arheolog slavist. Apoi, este discutat modul în care Gh. Fedorov a ajuns să se preocupe, timp de mai bine de două decenii, de arheologia medievală timpurie a spațiului pruto-nistrean. Este salutară analiza succintă a unor aspecte mai puțin cunoscute din istoria vieții lui Gh. Fedorov, care privesc nonconformismul lui și susținerea mișcării disidente din URSS, fapte pentru care a fost marginalizat din punct de vedere profesional. Această marginalizare s-a manifestat inclusiv prin întreruperea investigațiilor sale arheologice din RSS Moldovenească (1975). Un alt aspect structural foarte reușit, de altfel, caracteristic pentru toată lucrarea, este formularea inspirată a subpunctelor din fiecare capitol, prin care se evidențiază problema ce urmează a fi analizată și se face referință directă la părerea arheologului vizat. La fel de reușit este și stilul concis și sintetic, care este aplicat în mod extrem de fericit de către autorul cărții. Unele dintre aceste subtitluri apar sub formă de întrebări, cum ar fi, spre exemplu, *Când au ajuns slavii pe teritoriul RSSM?* (p. 105-113). În acest context, autorul prezintă părerea lui Gh. Fedorov, care susținea apartenența slavă a purtătorilor culturilor Chernjakhov și Lipețk (p. 109). Iurie Stamatî urmărește foarte atent modificarea discursului lui Gh. Fedorov, sub probabila influență a modificărilor politice din URSS. Astfel, Fedorov susținea în anul 1954 că în unele părți ale RSSM slavii nu erau nativi (p. 110). Totodată, Iurie Stamatî discută și despre includerea tinerilor moldoveni în procesul cercetării, traiectoria formării lor profesionale și relația lor ulterioară cu arheologul moscovit. Autorul se referă la câteva exemple elocvente, cum ar fi P.P. Bârnea, I.G. Hâncu, I.A. Rafalovici, L.L. Polevoi și Gh. Cebotarenko. La finalul capitolului, autorul evidențiază opiniile lui

Gh. Fedorov privind prezența slavilor pe teritoriul RSS Moldovenești. Iu. Stamati amintește în demersul său și despre regiunea Bucovinei, mai ales în contextul extinderii puterii Rusiei Kievene și a cnezatului Halici-Volânia, dar fără o analiză critică a lucrărilor arheologice privind această regiune și fără o discuție comparativă a poziției lui Gh. Fedorov în raport cu cea a lui B. Timoșciuk.

Capitolul 3, *The Indigenous Character of the Moldovans, a Singular View / Caracterul indigen al moldovenilor, un punct de vedere singular* (p.148-241), este dedicat celui de-al doilea discurs istoriografic și promotorului acestuia – Ion Hâncu. Ținând cont de faptul că opinia lui Ion Hâncu privind realitățile medievale timpurii din spațiul pruto-nistean a fost influențată de istoriografia română, Iurie Stamati începe acest capitol cu o analiză generală a arheologiei românești postbelice. Totodată, autorul pune în lumină și relațiile dintre arheologii români și colegii lor sovietici, subliniind modul în care erau abordate subiectele privind prezența slavilor în regiunile de la nordul Dunării de Jos. Pentru a oferi contextul necesar unei înțelegeri mai adecvate a conceptului promovat de Ion Hâncu, autorul lucrării discută mai întâi poziția oponentilor săi (E. Rikman, P.P. Bârnea, I. Rafalovici, L. Polevoi, Gh. Cebotarenko), după care analizează publicațiile lui Hâncu și motivele pentru persecuțiile și restricțiile suferite de acesta din urmă. Deși Ion Hâncu era susținut de către Artem Lazarev, vicepreședintele Academiei de Științe a RSSM, și de Boris Vizer, directorul Institutului de Istorie al AȘ a RSSM, în anul 1977 acesta a fost exclus din componența sectorului arheologic și transferat în cel etnografic. Teza „autohtonismului moldovenilor,” susținută de Ion Hâncu, care „minimaliza rolul slavilor” în spațiul pruto-nistean, a fost interpretată ca o abordare naționalistă, fapt pentru care arheologul moldovean a și fost taxat. Astfel, episodul legat de cazul lui Ion Hâncu din 1977 se încadrează în „atacul asupra naționaliștilor moldoveni” inițiat de către organele KGB în perioada respectivă. Deși soarta carierei profesionale a lui Ion Hâncu s-a datorat unui cumul de factori, inclusiv de ordin personal, marginalizarea lui și interdicția de a practica arheologia este un caz revelator, care merită atenția cercetătorilor de astăzi. În acest context, Iurie Stamati analizează un șir de aspecte esențiale, inclusiv rolul lui Gh. Fedorov, care scot la lumină anumite date cruciale în acest sens. Mi se pare deosebit de salutabilă și importantă interviewarea de către Iurie Stamati a unor arheologi și istorici din Republica Moldova (Gh. Cebotarenko, N. Chetrraru, D. Dragnev, B. Vizer). Aceste interviuri i-au facilitat cercetătorului accesul la opinia participanților direcți și a martorilor oculari ai situației din jurul lui Ion Hâncu. Totuși, cred că cercul acestor persoane și, prin urmare, numărul interviurilor ar fi putut fi extins.

Conclusions / *Concluziile* (p. 242-252) reprezintă o recapitulare a concluziilor deja enunțate la finele fiecărui capitol. Totuși, acestea atrag atenția, încă o dată, asupra problemelor de bază tratate în fiecare compartiment al lucrării.

Bibliografia include o listă impresionantă de literatură secundară, surse orale și documente de arhivă folosite la elaborarea acestei monografii. Plasarea aceleiași fotografii pe coperta 1 și 4 nu este inspirată, cu atât mai mult cu cât sub imagine apare textul privind datele personale ale autorului cărții, fapt care poate induce în eroare cititorul, dacă acesta din urmă nu observă pe pagina tehnică datele acestei fotografii. Lasă de dorit și calitatea pozelor folosite în monografie.

Chiar dacă lucrările lui Iurie Stamati și Sergiu Matveev³ abordează multi-lateral istoriografia sovietică a chestiunii, dosarul slav și arheologia medievală timpurie din spațiul pruto-nistean rămân subiecte de cercetare foarte actuale, cu atât mai mult, cu cât arheologii și istoricii din Republica Moldova continuă să fie divizați și dominați de polemica dintre aceste două discursuri. Demersul lui Iurie Stamati poate servi drept un exemplu de abordare echilibrată și echidistantă a celor două concepte istoriografice aflate în antagonism.

Trecând peste observațiile și criticile minore menționate mai sus, care sunt firești unui demers academic, lucrarea lui Iurie Stamati, fătă îndoială, este un studiu foarte bine documentat, care ne permite o mai bună înțelegere atât a discursurilor istoriografice privind arheologia slavă în spațiul pruto-nistean din perioada sovietică, cât și a profilului academic al celor angajați în aceste discuții. Prin urmare, recomand această carte tuturor celor interesați de istoria arheologiei și de istoriografia sovietică. Volumul lui Iurie Stamati este un exemplu excelent de analiză critică a discursurilor academice postbelice din Estul Europei.

Sergiu MUSTEAȚĂ

³ Sergiu Matveev, *Procesele etno-culturale din spațiul carpato-nistean în secolele II-XIV*, Chișinău, Editura Pontos, 2009.